

การพรรณนากลิ่นข้างในคัมภีร์คชศาสตร์ของปาลกาปยะ

ธวัชชัย ดุลยสุจริต¹สำเนียง เลื่อมใส²

(Received: January 22, 2020; Revised: April 17, 2020; Accepted: May 22, 2020)

บทคัดย่อ

กลิ่นปรากฏทั่วไปในวรรณกรรมสันสกฤต โดยเฉพาะกลิ่นดอกไม้ และกลิ่นหอมทั้งหลาย แต่กลิ่นจากสิ่งอื่นปรากฏไม่มากนัก ผู้วิจัยได้ศึกษาการพรรณนากลิ่นของข้างในคัมภีร์คชศาสตร์ของปาลกาปยะ ตำราภาษาสันสกฤตว่าด้วยลักษณะของข้าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจำแนกประเภทของกลิ่นข้างในคัมภีร์คชศาสตร์ และเพื่ออธิบายวิธีการพรรณนากลิ่นของข้างในคัมภีร์คชศาสตร์ จากการศึกษาพบว่าคำศัพท์ที่ใช้เรียกกลิ่นในคัมภีร์คชศาสตร์ของปาลกาปยะมีอยู่จำกัด คือคำว่า คนธ และสุรภิ กับกริยาจากธาตุ ฆฺร ที่แปลว่า ตมกลิ่น การจำแนกประเภทกลิ่นของข้างในคัมภีร์คชศาสตร์ของปาลกาปยะนั้นมี 3 เกณฑ์หลักคือ 1) แบ่งตามลักษณะมงคล คือกลิ่นที่มีมงคลและไม่มีมงคล 2) แบ่งตามสัตว์คุณ มีด้วยกัน 6 ชนิด และ 3) แบ่งตามและถิ่นกำเนิดของข้าง มีด้วยกัน 3 กลุ่ม ทั้งนี้ผู้ประพันธ์ได้พรรณนากลิ่นโดยใช้วิธีการเปรียบเทียบ ซึ่งสอดคล้องกับการใช้ชื่อลงการชนิดอุปมาในบทกวี โดยมีสองส่วนสำคัญ นั่นคือการเปรียบเทียบ โดยใช้สิ่งที่ต้องการจะกล่าวถึง (กลิ่นข้าง) เรียกว่าอุปมา การเปรียบเทียบกลิ่นข้างกับสิ่งที่ผู้อ่านคุ้นเคย (พืช สัตว์ และวัตถุสิ่งของ) เรียกว่าอุปมา เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและมีความเข้าใจชัดเจนถึงกลิ่นเหล่านั้น อุปมาที่ใช้เปรียบกับกลิ่นนั้นแยกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) กลิ่นของสัตว์ 6 ชนิด 2) กลิ่นของพืช 22 ชนิด และ 3) กลิ่นของวัตถุต่างๆ 14 ชนิด อย่างไรก็ตามกลิ่นบางชนิดยังมีคำเรียกมากกว่า 1 คำ โดยรวมจึงมีกลิ่น 42 ชนิด และคำเรียกกลิ่น 48 คำ

คำสำคัญ: ข้าง กลิ่น คชศาสตร์ ปาลกาปยะ ภาษาสันสกฤต

¹ นักศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสันสกฤตศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร
e-mail: thaipoet@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Description of Elephant's Scents in *Pālakāpya's Gajaśāstra*Thawatchai Dulyasucharit³Samniang Leurmsai⁴**Abstract**

Scents appear commonly in Sanskrit literature, especially the scents of flowers. However, other scents have still been overlooked in Sanskrit literature. The researchers have studied the descriptions related to elephant's scents in *Pālakāpya's Gajaśāstra*, a Sanskrit treatise of elephants. The aims of the study are twofold: to explore the classification of elephant's scents in *Gajaśāstra*, and to explain the method for describing elephant's scent in *Gajaśāstra*. It was found that there are limits of words for scent: *gandha* and *surabhi*, and verbs from *ghra* root, meaning to sniff. The scent classification in *Gajaśāstra* has three main criteria: 1) divided by auspicious characteristics, that is the scent is auspicious or not, 2) divided by the qualities of *Sattvaḡuna* which comprises of 6 classes, and 3) divided by the origins of the elephants, which have three groups of regions. The author uses a comparative method to describe the scents, which corresponds to the use of *alamkāra* in Sanskrit poetics: *upamā*. There are two major occurrences in the process: *upamā*, the object with which anything is compared (plants, animals, objects), and *upameya*, the subject of comparison (scents of elephants). In the text, *upamāna* can be separated into 3 classes: 1) 6 types from animals, 2) 22 types from plants, and 3) 14 types from objects. However, some types of scents were addressed by more than one word. Totally, there are 42 types of scents and addressed with 48 words.

Keywords: elephant, scent, Gajashastra, Palakapya, Sanskrit

³ Student, Master of Arts Program in Sanskrit Studies, Department of Western Languages, Silpakorn University. e-mail: thaipoet@gmail.com

⁴ Assoc. Prof., Department of Western Languages, Silpakorn University.

บทนำ

กลิ่นปรากฏอยู่ทั่วไป แม้มองไม่เห็น แต่มนุษย์และสัตว์สามารถสัมผัสได้ด้วยอวัยวะสำหรับรับรู้กลิ่นโดยเฉพาะ คัมภีร์พุทธศาสนากล่าวถึงขานวิญญูณ หรือความรู้อารมณ์ทางจมูก (ได้กลิ่น) จัดอยู่ในวิญญูณ 6 อันประกอบด้วย ความรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (Phromkhunaphon, 2007, p.363) คัมภีร์สังขยะการิกากล่าว สอดคล้องกันว่าอวัยวะรับรู้ (พุทธรินทริย) มี 5 ประการ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย (McHugh, 2012, p.53) ทั้งนี้ คัมภีร์ของศาสนาฮินดูอธิบายว่ากลิ่นเป็นคุณอย่างหนึ่งของดิน (ปฐถิวี) และโลก (ภूमि) (Hara, 2010, p.65) เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในอัยยะที่ 1 แห่งคัมภีร์มนุสมฤติ ว่าน้ำมีสมบัติแห่งรส ดินมีสมบัติแห่งกลิ่น (Jha, 1999, p.122)

ชาวอินเดียได้ศึกษาเรื่องกลิ่นมาช้านาน และเรียกการศึกษาเรื่องกลิ่นว่า คันธศาสตร์ (คณธศาสตร์) ซึ่งมาจาก ศัพท์ “คณธ” หมายถึงกลิ่น และ “ศาสตร์” หมายถึง ความรู้ (Monier-Williams, 1899, p.345, p.1069) ดังปรากฏ ในวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่า เช่น รามายณะ มหาภารตะ รวมทั้งตำราวิชาการ ได้แก่ ตำราคันธสาระและคันทวาท ของคณาจารย์ ตำราพฤษศาสตร์ของวราหมิหิระ และตำรามานโสลลาสะของโสมเศวร ซึ่งเกี่ยวข้องกับอายุรเวทหรือ ความรู้ด้านการแพทย์ โดยมีเนื้อหาเน้นที่การผลิตกลิ่นหอม (Dixit, 2007, p.209; Belge, 2012, p.5) แม้ในภาษาไทย ก็มีการใช้คำคล้ายกันนี้เรียกศาสตร์เกี่ยวกับกลิ่นว่า “สกุณศาสตร์” (Aromatic Science) โดยเน้นเรื่องสารที่ ให้กลิ่นหอม (Laorit, 2016)

Classen et al. (1994) ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องกลิ่นเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และเสนอว่ากลิ่นไม่เพียงแต่เป็น ปรากฏการณ์ทางชีววิทยาและจิตวิทยาเท่านั้น กลิ่นยังเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมด้วย กลิ่นมีบทบาทในทาง สังคมและประวัติศาสตร์มายาวนาน ขณะเดียวกัน McHugh (2012) ได้ศึกษาเรื่องกลิ่นในศาสนาและวัฒนธรรม อินเดีย พบว่ามีคำอธิบายถึงกลิ่นหลากหลายแง่มุม ทั้งยังมีปรากฏเรื่องกลิ่นในวรรณกรรมหลากหลายรูปแบบ นับตั้งแต่บทกวี ปรัชญา จนถึงตำราโหราศาสตร์และการแพทย์ ทั้งนี้ในอดีตกลิ่นนับว่ามีความสำคัญมาก ผู้แต่ง ยังกล่าวถึงกลิ่นจากแหล่งต่างๆ และยังคงกล่าวถึงความสำคัญของการถวายดอกไม้และเครื่องหอมแด่เทพเทพด้วย

กลิ่นในวรรณกรรมสันสกฤตมีความหลากหลาย ทว่ามีได้มีชื่อเฉพาะ วรรณกรรมหรือตำราสันสกฤตแต่ละเรื่อง ที่ กล่าวถึงกลิ่นได้จำแนกจำนวนของกลิ่นแตกต่างกันไป เช่น คัมภีร์ปรัชญาไวเศชิกะกล่าวถึงกลิ่นเพียง 2 ชนิด คือกลิ่น หอม (สุรภิ) และไม่มีกลิ่นหรือไม่หอม (อสุรภิ) คัมภีร์อภิธรรมโกศกล่าวว่า กลิ่นมี 4 ชนิด แต่มิได้กล่าวถึงโดยละเอียด ในมหาภารตะ (12.177.28) มีข้อความที่ฤชีกฤคกล่าวถึงกลิ่นไว้ 9 ชนิด ได้แก่ 1) อิษฏ (น่าพอใจ) 2) อนิษฏ (ไม่น่าพอใจ) 3) มฤ (หอม) 4) กฏ (ฉุน) 5) นิรหาริน (กลิ่นโชย) 6) สหต (กลิ่นระคน) 7) สนิคฺช (กลิ่นเฝ้ายวน หรือกลิ่น เสน่หา) 8) รุกฺษ (กลิ่นเหม็น) เฉพาะในอัสตเวธิกะบรรพ (14.49.42) ได้กล่าวถึงกลิ่นเพิ่มอีกชนิดหนึ่ง คือ 9) อมฺล (กลิ่นเปรี้ยว) (Hara, 2010, pp.69-70) สำหรับแหล่งกำเนิดกลิ่นในวรรณกรรมสันสกฤต โดยมากได้แก่ กลิ่นจากดอกไม้ เกสรดอกไม้ เครื่องหอม (รูป เป็นต้น) มันช้าง ชะมดเซ็ด อวัยวะของมนุษย์ ลมหายใจ ใบหน้า และการจุมพิต (Hara, 2010, pp.72-75)

แม้บรรดากลิ่นที่กล่าวไว้ในวรรณกรรมสันสกฤตส่วนใหญ่จะเป็นกลิ่นจากดอกไม้ หรือพืชพรรณในธรรมชาติ โดยทั่วไป ทว่ายังมีกลิ่นจากสัตว์บางชนิดที่กวีมิได้กล่าวถึงบ่อยครั้งนัก นั่นคือ กลิ่นจากช้าง ในวรรณกรรมสันสกฤตมี การกล่าวถึงช้างที่มีกลิ่นหอม เรียกว่า “คณธคช” หรือ “คณธหสฺติน” (Monier-Williams, 1899, p.345) ซึ่งหมายถึง ช้างที่มีกลิ่นแรง หรือช้างในช่วงตกมัน (มาจากศัพท์ คณธ หมายถึงกลิ่น และคช หรือ หสฺติน ที่หมายถึงช้าง) ความจริงแล้วในภาษาสันสกฤตจริงอยู่วรรณกรรมสันสกฤตหลายเรื่องกล่าวถึงกลิ่นมันช้าง (มท) อยู่บ้าง แต่ที่กล่าวถึง กลิ่นของช้างอย่างหลากหลายนั้นพบได้น้อย เว้นแต่วรรณกรรมบางเล่มที่กล่าวถึงกลิ่นช้างโดยเฉพาะ นั่นคือ

ตำราคหศาสตร์ อันเป็นตำราว่าด้วยลักษณะช้าง ซึ่งนอกจากพรรณนาลักษณะของช้างแล้ว ยังพรรณนากลิ่นช้างไว้ในลักษณะเฉพาะตัวด้วย

วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการพรรณนากลิ่นของช้างในคัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาการจำแนกประเภทของกลิ่นช้างในคัมภีร์คหศาสตร์ และเพื่ออธิบายวิธีการพรรณนากลิ่นของช้างในคัมภีร์คหศาสตร์

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary research) ซึ่งใช้คัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะเป็นหลัก

การวิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

1. ปรีวรรตคัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะจากอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทย
2. แปลคัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย
3. ศึกษาวิเคราะห์การจำแนกประเภทของกลิ่นช้างที่ปรากฏในคัมภีร์คหศาสตร์
4. ศึกษาวิเคราะห์วิธีการพรรณนากลิ่นช้าง
5. นำเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การอ้างอิงเนื้อหาจากคัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะ ใช้อักษรย่อ คช. ตามด้วยลำดับที่ของประกรณ และลำดับที่ของโคลก เช่น คช. 12.1 หมายถึง ข้อความจากคัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะ ในประกรณที่ 12 โคลกที่ 1

2. คัมภีร์คหศาสตร์ หมายถึง คัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะ

ผลการศึกษา

1. คัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะ

ต้นฉบับคัมภีร์คหศาสตร์ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นฉบับที่ชำระโดย ดร.สิทธารถ เยศวันต วากันกร (Dr. Siddharth Yeshwant Wakankar) และศาสตราจารย์ นายแพทย์ วี.บี. มไหสกร (Vaidya Prof. V. B. Mhaikar) ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ Bharatiya Kala Prakashan ค.ศ.2006 โดยมีอรรถกถาประกอบชื่อ ภาวสันทรสินี (Bhāvasandarśinī) ของอนันตฤชณภักฏการกะ (อนันตฤชณภคตารก) มีภาพประกอบแทรกบ้าง คัมภีร์มีจำนวน 462 หน้า ผู้ชำระได้เขียนอธิบายเป็นภาษาอังกฤษประกอบในส่วนบทนำ และอธิบายอรรถกถาโดยย่อเป็นภาษาอังกฤษไว้ด้วย แต่ไม่ได้แปลเนื้อหาจากภาษาสันสกฤต

คัมภีร์คหศาสตร์ของपालกาปิยะเป็นคัมภีร์ภาษาสันสกฤตว่าด้วยลักษณะของช้าง ประพันธ์ด้วยร้อยกรอง (ฉันท) มีข้อความร้อยแก้วแทรกอยู่บ้าง แบ่งออกเป็น 19 ประกรณ (บท) เนื้อหาว่าด้วยตำนานของฤชपालกาปิยะ กำเนิดช้างประจำทิศ (ทิศคช) คำสาปช้าง แหล่งช้างป่า การเติบโตของช้าง ช้างในดินแดนต่างๆ การจับช้าง ชนิดของช้าง ลักษณะช้าง กลิ่นของช้าง ความแข็งแรงและอดทน สภาพจิตใจของช้าง ท่าทางการเดิน จุดด้อยของช้าง ขนาดร่างกาย และที่นั้งบนหลังช้าง ฯลฯ แต่ละประกรณมีความยาวไม่เท่ากัน

การพรรณนากลิ่นของข้างมีกล่าวไว้ในประกรณที่ 6 เมื่อกล่าวถึงข้างในดินแดนต่างๆ ซึ่งมีกลิ่นแตกต่างกัน ประกรณที่ 12 อันเป็นเรื่องกลิ่นข้างโดยเฉพาะ มีความยาว 9 โศลก และประกรณที่ 14 ซึ่งกล่าวถึงสัตตคุณของข้างโดยมีการระบุกลิ่นไว้ด้วย นอกจากนี้ยังปรากฏแทรกในประกรณอื่นๆ อีกเล็กน้อย

1.1 ตำนานข้างอันเกี่ยวเนื่องด้วยกลิ่น

คัมภีร์คชศาสตร์เล่มนี้ได้กล่าวถึงตำนานข้างที่เกี่ยวข้องกับกลิ่น เช่น เรื่องคำสาปของฤๅษีฤคฺในประกรณที่ 3 ความว่า คราวหนึ่งข้างทั้งหลายของฤๅษีฤคฺได้เข้าไปยังอาศรมอันร่มรื่นด้วยต้น ดินเป็ด (สัตบรรณ) แต่ไม่อาจทนกลิ่นของต้นไม้นี้ได้ เกิดอาการคลื่นเหียน ข้างทั้งหลายถ่มมูลและปัสสาวะรดกองไฟ (สำหรับประกอบพิธีบูชาขุณฺ) (คช.3.25) ฤๅษีฤคฺจึงโกรธ และสาปข้างเหล่านั้น ว่า ‘ข้างทั้งหลาย จงดมกลิ่นมูลและมูลของตนเองเถิด’ (คช. 3.26) ทั้งนี้ก็เพื่อตอบคำถามว่า เหตุใดข้างทั้งหลายจึงดมกลิ่นมูลและมูล (อุจจาระและปัสสาวะ) ของตนเอง

1.2 แหล่งกำเนิดของกลิ่นในข้าง

แหล่งกำเนิดของกลิ่นข้างในคัมภีร์คชศาสตร์ระบุไว้ ดังนี้

“อถ คนธ ปรวภษยามิ นาคานำ ตู ศุภาศุภม ฯ”

“เสวเท มเท วา มูตเร วา วมเถา วาปี ลภษยเต ฯ” (คช 12.1)

ความว่า “ต่อไปนี้ ข้าจักกล่าวถึงลักษณะกลิ่นของข้างทั้งหลาย ทั้งที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล อันมีอยู่ในเหงื่อ ในมันข้าง ในปัสสาวะ และในน้ำที่พ่นจากวง” แสดงว่าแหล่งกำเนิดกลิ่นของข้างนั้นมีด้วยกัน 4 แหล่ง

อย่างไรก็ตามในเนื้อหาประกรณที่ 3 ได้กล่าวเอาไว้ว่า ข้างนั้นถูกสาปไม่ให้มีเหงื่อไหลออก (เสวโท น สยนทตำ พหิระ ฯ คช. 3.24) ขณะที่ในประกรณที่ 5 กล่าวว่าลูกข้างมีเหงื่อออกจากผิวหนังบริเวณใกล้เล็บ อยู่เสมอ (สทา สวินนขางกูระ ฯ คช. 5.13) เนื้อหาเหล่านี้มีความขัดแย้งกันอยู่ ทั้งผู้ชำระต้นฉบับเองก็ให้ความเห็นว่าข้างไม่มีต่อมเหงื่อ และไม่มีเหงื่อ ขณะที่นักชีววิทยาได้ศึกษาพบว่าข้างระบายความร้อนเป็นน้ำออกมาบริเวณเล็บเท้าด้วย ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีกลิ่นเหงื่อเหมือนสัตว์อื่น ๆ (Wright & Luck, 1984, pp.270-274)

1.3 ศัพท์ว่าด้วยกลิ่นในคัมภีร์คชศาสตร์

ในภาษาสันสกฤตมีค่านามและคุณศัพท์จำนวนหนึ่งที่หมายถึงกลิ่น เช่น คนธ, คนธา, คนธิ, ฆราณ, ฆเรย, นภส, นล, คำที่หมายถึงกลิ่นเหม็นได้แก่ กฏ, กပ္ย, ทูรภิ, ปุต, ปูติ คำที่หมายถึงกลิ่นหอมได้แก่ สุรภิ, อาโมท นอกจากนี้ยังมีศัพท์ที่ขยายออกไปมากมายจากคำว่ากลิ่น เช่น ทูรคนธ (กลิ่นเหม็น) เทารคนธ (กลิ่นเหม็น) อสุคนธ (กลิ่นเหม็น) หฤทยคนธ (กลิ่นหอม) เอกษคนธิ (กลิ่นฟุ้งโค) ศัพท์ที่หมายถึงกลิ่นโดยทั่วไปคือ คนธ ส่วนคำกริยาที่หมายถึง ได้กลิ่นหรือดมกลิ่น มีด้วยกันหลายคำ ได้แก่ นล (นลติ) วา (วาติ) ฆรา (ฆิฆรติ) ปราน (ปรานิติ) และ คิงฆ (คิงฆติ) ทั้งหมดนี้ล้วนหมายถึง ได้กลิ่นหรือดมกลิ่น

คำเรียกกลิ่นของข้างในคัมภีร์คชศาสตร์ปรากฏไม่มากนัก ได้แก่ 1) คนธ หมายถึงกลิ่นโดยทั่วไป สร้างคำใหม่ด้วยวิธีสมาส เป็น ทูรคนธ (กลิ่นเหม็น) นินทยคนธ (กลิ่นพึงตำหนิ) ปูติคนธ (กลิ่นเหม็นเน่า) สุกนธ (กลิ่นดี หรือกลิ่นหอม) คนธวิท (ผู้รู้เรื่องกลิ่น) 2) สุรภิ หมายถึงกลิ่นหอม มีศัพท์ สุรภิณี (ผู้มีกลิ่นหอม) 3) ฆรา เป็นธาตุหมายถึงดมกลิ่น โดยปรากฏศัพท์ อาฆราน (คช. 2.15) หมายถึง การดมกลิ่น และกริยา อาฆยาต ฆิฆรนตุ (จงดมกลิ่น) (คช. 3.26)

2. การจำแนกกลิ่นข้างในคัมภีร์คหศาสตร์

การจำแนกกลิ่นของข้างในคัมภีร์คหศาสตร์กล่าวไว้ในประภคณ์ต่างๆ โดยอาจสรุปเป็นหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 การจำแนกกลิ่น
(ตัวเลขในวงเล็บบอกจำนวนประภคณ์ย่อยในแต่ละหัวข้อ)

2.1 การจำแนกตามความเป็นมงคล

คัมภีร์คหศาสตร์กล่าวถึงกลิ่นของข้างในสองประภคณ์ใหญ่ๆ คือ กลิ่นที่เป็นมงคล (ศุภ[คนธ]) และไม่เป็นมงคล (อศุภ[คนธ]) (คช.12.1) โดยกล่าวเพิ่มเติมว่ากลิ่นที่หอมนั้นเป็นมงคล กลิ่นเหม็นคือกลิ่นไม่เป็นมงคล (คช.12.2) มีรายละเอียดดังนี้

1) ข้างที่มีกลิ่นเป็นมงคล คือข้างที่มีกลิ่นหอม ได้แก่ กลิ่นรากหญ้า (อุศิร) กลิ่นเนยใส (ฆฤต) กลิ่นหญ้าแฝกหอม (ลาช) กลิ่นดอกบัว (อพุชชาติ) และกลิ่นแคฝอยหรือหญ้าฝรั่ง (ปาฏูล) (คช 12.2)

นอกจากนี้คัมภีร์คหศาสตร์ได้จำแนกกลิ่นหอมหรือกลิ่นที่เป็นมงคลออกเป็นประภคณ์ย่อยๆ อีก 4 ประภคณ์ ดังนี้

ก. กลิ่นคนธรรพ์ (คนธรว) ได้แก่ กลิ่นปลา (มตสย) กลิ่นสุรา (สุรา) (คช. 12.6)

ข. กลิ่นยักษ์ (ยกษ) ได้แก่ กลิ่นดอกโกศก (อโศก) กลิ่นดอกมालตี (มालตี) (คช. 12.7)

ค. กลิ่นทานพ (ทานว) ได้แก่ กลิ่นต้นคนทีเขมา (สินธุวาร) และกลิ่นไม้หอม (อครุ) (คช. 12.8)

ง. กลิ่นเทวดา (เทว) ได้แก่ กลิ่นดอกบัวหลวง (ปทุม) กลิ่นดอกดาวเรือง (กรูฏ) กลิ่นดอกบัวสาย (อุตปล) รวมทั้งกลิ่นดอกตีนเป็ด (สप्तฉท) (คช.12.8)

2) ข้างที่มีกลิ่นไม่เป็นมงคล คือข้างที่มีกลิ่นเหม็น ฟุ้งตำหนิ ได้แก่ กลิ่นกระเพาะปัสสาวะ (วสตี) กลิ่นหญ้าพันธุ์ (มารค) กลิ่นก้อนนัว (ศลยก) กลิ่นคนกินเนื้อสุนัข (ศวปจ) และกลิ่นกา (วายส) (คช. 12.3-4)

2.2 การจำแนกตามสัตตวคุณ

คัมภีร์คหศาสตร์กล่าวถึงคุณสมบัติด้านสัตตวคุณของข้างในประภคณ์ที่ 14 โดยจำแนกคุณลักษณะของข้างเป็น 6 ประภคณ์ แต่ละประภคณ์มีกลิ่นเฉพาะ

สัตตวคุณ (สัตตวคุณ) เป็นคุณสมบัติสำคัญหนึ่งในสามอย่างที่เรียกว่า ตรีคุณ (เช่นเดียวกับที่ปรากฏในมนุษย์) อันประกอบด้วย สัตตวคุณ ไรโซคุณ และตโมคุณ สัตตวคุณเป็นสมบัติด้านดี (Monier Williams, 1899, p.1136) ข้างที่มีสัตตวคุณ เป็นข้างที่มีอารมณ์ดี สบายงาม แข็งแรง ชยัน ฉลาด เป็นต้น คุณสมบัติของข้างที่มีไรโซคุณจะเกียจคร้าน ตะกละ ไม่อดทน ข้างที่มีตโมคุณมักง่วงเหงาหาวนอน จำคำสั่งไม่ได้ ไม่ฉลาดว่องไว ข้างที่มีสัตตวคุณยังแบ่งออกได้หลายประภคณ์ ดังต่อไปนี้

- 1) เทวสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นคล้ายดอกบัวสาย (กุมภท) ไม้จันทน์ (จันทน) สัตตบรรณ (สप्तบรรณ) กวางดาว (สารค์) บัวหลวง (ปทุม) และคุน (จตุรคุล) (คช. 14.9-10)
- 2) มานุษยสัตตตวะ แบ่งย่อยเป็น 4 ชนิด คือ
 - ก. พราหมณสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นคล้ายน้ำผึ้ง (มธูปยส) ข้าวมธูปายาส (ปรมาณน) เนยใส (สรูปิส) ดอกมะม่วง (จตุปฐสุน) (คช. 14.12)
 - ข. กษัตริยสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นคล้าย ไม้จันทน์ (จันทน) บัว (อพข) หรดาลกลีบทอง (หริดาล) หรดาลแดง (มนะศิลา) กำยานบริสุทธี (วิมลคुकुक) (คช. 14.15)
 - ค. ไวศยสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นคล้ายดอกบานเทียน (พนธุก) ข้าว (ศาลิ) เมล็ดงา (ติล) ดอกลำเจียก (เกตก) และดอกมालตี (มालตี) (คช. 14.18)
 - ง. ศุทรสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นคล้ายปู (กุลีร) (คช. 14.21)
- 3) คนธรรพสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นเสี้ยวดอกขาว (อติมุกต) พุทธชาติ (ยูถิกา) บัวหลวง (อพข) ดอกกระทิง (บุณนาค) บุณนาค (นาคทล) และไม้จันทน์ (จันทน) (คช. 14.23)
- 4) ปิศาจสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นเหมือนตั้งร่างกายของซากศพ (กุณปเททสมาน) (คช. 14.25)
- 5) สรรปสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นคล้ายกับกลิ่นตะไคร่น้ำเผาไฟ (ภูติไศวล) ใบพลู (ผณิรชชก) โคลน (กรทม) สุรา (สุรา) และเนื้อดิบ (ปีคิต) (คช. 14.28)
- 6) รากษสสัตตตวะ เป็นช้างที่มีกลิ่นเหม็นคล้ายปัสสาวะของ กา (กาก) ปัสสาวะของลิง (วานร) ปัสสาวะของลา (ขร) ปัสสาวะของอูฐ (โอชฎ) หรือปัสสาวะของแมว (พิฑาล) (คช. 14.21)

2.3 จำแนกตามถิ่นกำเนิด

ในประกรณที่ 6 คัมภีร์คชศาสตร์ได้พรรณนาถึงช้างในถิ่นต่างๆ มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน ลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งก็คือกลิ่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ช้างที่เกิดในถิ่นเสาราชภูร์ คุรุขร กลิงคะ ยวันตะ วัตสะ และกาศมีร์ มีกลิ่นหัวหอม (กนทรป) (คช. 6.4-5.)
 - 2) ช้างที่เกิดในถิ่นเสาวีระ, พาหลีเกะ, ทศารณะ มีกลิ่นไม้กฤษณา (กาลาคร) (คช. 6.7)
 - 3) ช้างที่เกิดในถิ่นมัตสยะ ราชภูรกระ ภาฎกะ และโกฎะ มีกลิ่นน้ำมันงา (ติล) (คช. 6.10)
- เมื่อพิจารณาการจำแนกกลิ่น พบว่ามีกลุ่มย่อยทั้งสิ้น 16 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลิ่นคนธรรพ 2) กลิ่นยักษ์ 3) กลิ่นทานพ 4) กลิ่นเทวดา 5) กลิ่นของเทวสัตตตวะ 6) กลิ่นของพราหมณสัตตตวะ 7) กลิ่นของกษัตริยสัตตตวะ 8) กลิ่นของไวศยสัตตตวะ 9) กลิ่นของศุทรสัตตตวะ 10) กลิ่นของคนธรรพสัตตตวะ 11) กลิ่นของปิศาจสัตตตวะ 12) กลิ่นของสรรปสัตตตวะ 13) กลิ่นของรากษสสัตตตวะ 14) กลิ่นช้างในถิ่นเสาราชภูร์ เป็นต้น 15) กลิ่นช้างในถิ่นเสาวีระ เป็นต้น และ 16) กลิ่นช้างในถิ่นมัตสยะ เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีการพรรณนากลิ่นที่เป็นมงคลและกลิ่นที่ไม่เป็นมงคลอีกสองกลุ่ม หากจะนับรวมก็ได้กลิ่นเฉพาะถึง 18 กลุ่มด้วยกัน

3. วิธีการพรรณนากลิ่นช้างในคัมภีร์คชศาสตร์

ในภาษาส่วนใหญ่มีคำเรียกกลิ่นเฉพาะอยู่จำกัด เช่น ในภาษาไทยมีคำว่า เหม็นเขียว เหม็นเปรี้ยว หื่น คาว ฉุน หอม หอมหวาน ฯลฯ ในภาษาสันสกฤตก็มีคำเรียกกลิ่นที่จำกัดเช่นกัน การพรรณนากลิ่นในคัมภีร์คชศาสตร์จึงใช้วิธีการเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มตสยคนธศจ โย นาคะ สุราคนธศจ โย ภเวต ฯ

“คนธรว อิติ นิรทิสฎ โคนธวิทธิรมหิปเต ฯ (คช. 12.6)

ความว่า “ข้าแต่มหาราชฯ ช่างใดมีกลิ่นปลา ช่างใดมีกลิ่นสุรา ผู้ชำนาญเรื่องกลิ่นย่อมเรียกว่า (ช่าง) คนธรรมดา”

ในที่นี้ผู้ประพันธ์ใช้กลิ่นของปลาหรือกลิ่นของสุรา เพื่อเปรียบเทียบให้ทราบถึงกลิ่นช่างจำพวกนั้นๆ การเปรียบเทียบเช่นนี้นับเป็นวิธีการหนึ่งที่จะให้ความรู้ใหม่ โดยเทียบเคียงจากสิ่งที่ผู้อ่านรู้จักมาก่อน เรียกว่า “อุปมา” ซึ่งเป็นวิธีการค้นหาความรู้อย่างหนึ่งของสำนักปรัชญาอายุยะ (Chatterjee & Datta, 1984, p.196)

วิธีการเดียวกันนี้คล้ายกับการใช้อุปมาในงานกวีนิพนธ์ เรียกว่า อุปมา (simile) อันเป็นการพรรณนาความงามโดยวิธีเปรียบเทียบสิ่งผู้อ่านรู้จักดี กับสิ่งที่กำลังจะกล่าวถึงในคำประพันธ์ เช่น เปรียบวัตถุสองสิ่งกับทรวงอกทั้งสองของสตรี (Sharma, 1988, p.15) ผลของการใช้อุปมานั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้อ่านที่มีต่อคุณสมบัติที่มีร่วมกันของสิ่งเหล่านั้น ผู้ประพันธ์จึงต้องเปรียบเทียบโดยใช้สิ่งที่ผู้อ่านมีความคุ้นเคยดี Kapoor (1994, p.130) มีความเห็นว่าการเปรียบเทียบในงานกวีนิพนธ์เช่นนี้ ได้อธิพลมาจากหลักตรรกะทางปรัชญาของสำนักที่ได้กล่าวมาข้างต้น

อุปมามีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ 1) สิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการจะชี้บอก เรียกว่า “อุปเมย” (ภาษาไทยใช้ว่า อุปไมย) ในที่นี้คือกลิ่นช่าง 2) สิ่งที่เป็นหลักในการเปรียบเทียบเรียกว่า “อุปมาน” หรือ “อุปमित” (ในที่นี้คือ กลิ่นของพืช กลิ่นของสัตว์ และกลิ่นของวัตถุสิ่งของ) ซึ่งผู้อ่านรู้จักดี 3) สิ่งที่มีสมบัติร่วมกันระหว่างอุปเมยและอุปมาน (ในที่นี้คือ กลิ่น) เรียกว่า “อุปมาธรรม” (Morgan, 2011, p.194) “สาธารณธรรม” หรือ “สาธธรรมยะ” (Raksamani, 2006, p.28) และ 4) นอกจากนี้ยังมีการใช้คำที่มีความหมายว่า เหมือน หรือคล้าย ได้แก่คำว่า อิว (ราวกับ) ตุลย (เท่า) สม (เสมอ) ยถา (ฉนั้นใด) ตถา (ฉนั้นนั้น) วต (เหมือน) ฯลฯ เรียกว่า “เอาปมยวากะ”

การเปรียบเทียบบางครั้งอาจมีองค์ประกอบไม่ครบทั้ง 4 ประการ เช่น “กฤษณพเทสมานคนธ” มีกลิ่น (คล้าย) ซากของศพ (คช. 14.25) “กฤษณคนธ” มีกลิ่น (คล้าย) ปู (คช. 14.21) “ศวปจคนธะ” กลิ่น (คล้าย) คนกินเนื้อสุนัข (คช. 12.3-4) “มตสยคนธศ” กลิ่น (คล้าย) ปลา (คช. 12.6)

ในคัมภีร์คชศาสตร์ ผู้ประพันธ์ใช้อุปมานจำนวน 42 ชนิด บางชนิดมีคำศัพท์เรียกมากกว่า 1 คำ เมื่อนับรวมทั้งสิ้น มีการใช้ศัพท์ชี้ถึงอุปเมยจำนวน 49 คำ

สำหรับคำที่บอกความเหมือนหรือคล้ายนั้น ใช้คำว่า อิว (ราวกับ) ตุลย (เท่า) สม (เสมอ) สมาน (เท่ากับ หรือคล้าย) นอกจากนี้ยังมีการใช้คำว่า คนธิน และ คนธก หมายถึง ผู้มีกลิ่น อีกด้วย

4. ประเภทของกลิ่นที่พบในคัมภีร์คชศาสตร์

กลิ่นช่างที่กล่าวถึงในคัมภีร์คชศาสตร์ พบว่าแบ่งได้ 3 ประเภท ตามกลิ่นของสิ่งทีนำมาเปรียบเทียบ ได้แก่ กลิ่นของสัตว์ กลิ่นของพืช และกลิ่นของวัตถุ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 2 ประเภทของกลิ่น
(ตัวเลขในวงเล็บบอกจำนวนประเภทย่อยในแต่ละหัวข้อ)

4.1 กลิ่นของสัตว์

สัตว์นั้นไม่ค่อยมีความโดดเด่นในเรื่องกลิ่น กล่าวอีกนัยหนึ่ง สัตว์ไม่ค่อยถูกใช้เพื่อเปรียบเทียบกับกลิ่น เมื่อเอ่ยถึงกลิ่นสัตว์ก็มักจะชวนให้นึกถึงกลิ่นเหม็น เช่น กลิ่นของกา กลิ่นสาบ กลิ่นมูล หรือมูลของสัตว์สำหรับกลิ่นของสัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบกับกลิ่นข้างนั้นมิด้วยกัน 6 ประเภท ดังนี้

1) **กวางดาว** (สารค์) เป็นกลิ่นข้างในกลุ่มเทวสัตว์ รวมกับกลิ่นดอกบัววม ดอกบัวหลวง ไม้จันทร์ ดินเบ็ด คูณ (คช. 14.9) คำนี้มีหลายความหมายเช่นกัน แต่ข้อความอธิบายของอนันตฤกษ์ภานุการะใช้คำว่า “สารค์มฤค” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.413) ซึ่งหมายถึงกวางที่มีจุด หรือกวางดาวนั่นเอง

2) **กา** (กาก, วาสย) คัมภีร์คชศาสตร์กล่าวถึงกาโดยใช้ศัพท์ 2 คำ คือ “วาสย” หมายถึงนกขนาดใหญ่ และหมายถึง กา ด้วย คำว่า “วาสย” นี้นิยมใช้เรียกกาโดยทั่วไป (Dave, 2005, p.1) ในคัมภีร์คชศาสตร์ใช้พรรณนากลิ่นข้างที่ไม่เป็นมงคล พึงตำหนิ (คช. 12.4) อีกคำหนึ่งคือ “กาก” ใช้พรรณนากลิ่นของข้างจำพวกรากษสสัตว์ ว่าคล้ายกับกลิ่นปัสสาวะของกา (คช. 14.31)

3) **คนกินสุนัข** (ศวปจ) เป็นกลิ่นข้างที่ไม่เป็นมงคล พึงตำหนิ (คช. 12.4) คำว่า ศวปจ มาจากศัพท์ ศว หมายถึง สุนัข และ ปจ หมายถึง ผู้ปรุงอาหาร ดังนั้น ศวปจ จึงอาจหมายถึงผู้ปรุงอาหารจากสุนัข แต่โดยทั่วไปคำนี้หมายถึง 1) คนปรุงเนื้อสุนัขเป็นอาหาร 2) บุคคลนอกรวรรณะ ด้วยเงื่อนไขต่างๆ ซึ่งมีอาชีพเป็นเพศฆาตและเป็นสัปเหร่อจัดการศพที่ไม่มีใครดูแล 3) คนให้อาหารสุนัขหรือคนเลี้ยงสุนัข (Monier-Williams, 1899, p.1105)

4) **ปลา** (มตสย) เป็นกลิ่นของข้างในกลุ่มเดียวกับสุรา เรียกว่ากลิ่นคนธรรพ์ (คช. 12.6) ไม่มีคำอธิบายเพิ่มเติมจากอรรถกถาของอนันตฤกษ์ภานุการะ

5) **เนื้อสด** (ปคิต) หรือเนื้อดิบ เป็นกลิ่นของข้างในกลุ่มสรรพสัตว์ จัดเป็นกลิ่นเหม็น รวมอยู่กับกลิ่นตะไคร่น้ำเผาไฟ ไบพลู โคลน และสุรา (คช. 14.28)

6) **ปู** (กุลีร) เป็นกลิ่นข้างที่มีศุภรสสัตว์ (คช. 14.21) คำนี้ในอรรถกถาภาวสันทรคติของอนันตฤกษ์ภานุการะ อธิบายว่าเป็นกลิ่นปู “กรกฎตุลยคนธ” แต่ว่ากัณธผู้อธิบายเพิ่มเติมเป็นภาษาอังกฤษกล่าวว่า “big black scorpions” หรือแมลงป่องสีดำขนาดใหญ่ (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.421) แต่ในที่นี้น่าจะเป็นกลิ่นปู เพราะปูมีกลิ่นคาว ขณะที่แมลงป่องนั้นมีขนาดเล็ก และไม่ค่อยมีการกล่าวถึงกลิ่นของมัน

4.2 กลิ่นของพืช

กลิ่นของพืชที่ใช้เปรียบเทียบกับกลิ่นข้างนั้นมีจำนวนมาก ประกอบด้วยกลิ่นดอกไม้ กลิ่นเปลือกไม้ กลิ่นยางไม้ กลิ่นรากไม้ มีด้วยกัน 22 ประเภท ดังจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

1) **กระทิง** (ปุนนาค) เป็นกลิ่นข้างจำพวกคนธรรพ์สัตว์ (คช. 14.23) กระทิงเป็นไม้ต้น ดอกสีขาว มีกลิ่นหอม ใบและผลคล้ายสารภี

2) **ข้าว** (ศาลิ) เป็นกลิ่นของข้างจำพวกไวศยสัตว์ (คช. 14.18) กลิ่นอื่นๆ ในกลุ่มนี้ได้แก่ ดอกบานเทียน (พนรูก) น้ำมันงา (ติล) ดอกลำเจียก (เกตก) และดอกมาลตี (มาลตี)

3) **คนที่เขมา** (สินธุวาร) เป็นไม้พุ่มเตี้ย กลิ่นหอมที่ใบและดอก นิยมใช้ใบผสมน้ำอาบ เนื่องจากมีการใช้สินธุวารเพื่อบูชาเทพเจ้าของฮินดู ดอกไม้ชนิดนี้จึงถือว่าเป็นมงคล (Kooij, 1972, p.50) ในคัมภีร์คชศาสตร์จัดเป็นกลิ่นทานพ (คช. 12.8)

4) **คุณ** (จตุรคูล) หรือราชพฤกษ์ โดยปกติไม่ปรากฏกลิ่นของดอกหรือใบ หากมีก็เป็นกลิ่นอ่อนๆ ส่วนที่มีกลิ่นโดดเด่นก็คือเนื้อหรือแก่นไม้ นิยมใช้เคียงร่วมกับหมากพลู เป็นกลิ่นของช่างที่มีเทวสัตตวะ (คช. 14.9-10)

5) **จันทน์** (จันทน) เป็นไม้ยืนต้นที่มีกลิ่นหอม ชาวอินเดียนิยมนำมาใช้เป็นเครื่องหอมสำหรับบูชาเทพเจ้า โดยบดเป็นผง เป็นกลิ่นช่างที่มีเทวสัตตวะ (คช. 14.9-10) อรรถกถาของอนันตฤกษ์ณัฏฐการกะอธิบายเพิ่มเติมว่า “จันทนฤกษ์” ซึ่งหมายถึงไม้จันทน์ (Wakankar & Mhaikar, 2006, p.413)

6) **ดาวเรือง** (กัรฎฐ) เป็นกลิ่นของช่างที่เป็นมงคล จำพวกกลิ่นเทวดา (คช 12.8) ในอรรถกถาของอนันตฤกษ์ณัฏฐการกะให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่าเป็นกลิ่นดอกไม้ “กัรฎฐก-อุตฺพล-สพฺตฉนท-กุสมฺคณฐ” (Wakankar & Mhaikar, 2006, p.399) อันหมายถึงกลิ่นของดอกกัรฎฐ (ดาวเรือง) อุตฺพล (บัว) และสพฺตฉนท (ตีนเป็ด) คำว่า กัรฎฐ ก็คือดอกดาวเรือง

7) **ตะไคร่น้ำเผาไฟ** (ภูติไสวล) เป็นกลิ่นของช่างที่มีสัตตคุณแบบสรรพะ ร่วมกับกลิ่นใบพลู โคลน สุรา และเนื้อ (คช 14.28) ซึ่งเป็นกลิ่นที่ไม่น่ารื่นรมย์ คำว่าภูติไสวล ประกอบจากศัพท์ ภูติ หมายถึง ชี้อ้า และไสวล หมายถึงตะไคร่น้ำ อนันตฤกษ์ณัฏฐการกะให้คำอธิบายว่า “ภสมฺไสวล” (Wakankar & Mhaikar, 2006, p.427) ซึ่งหมายถึง ตะไคร่น้ำที่เป็นชี้อ้า” นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ไสวลยังอาจหมายถึงพืชจำพวกนางพญาเสือโคร่งก็ได้ (Monier-Williams, 1899, p.1090) แต่เป็นกลิ่นที่หอมกว่า ภูมิไสวลในที่นี้จึงน่าจะหมายถึงกลิ่นของตะไคร่น้ำที่เผาไฟจนได้เป็นชี้อ้า

8) **ตีนเป็ด** (มทคณฐ, สพฺตปรณ) หรือสัตบรรณ ในคัมภีร์คชศาสตร์มีคำเรียกดอกไม้นี้ คือ มทคณฐ , สพฺตฉนท และ สพฺตปรณ แต่ในเนื้อหาว่าด้วยกลิ่นมีคำเรียกสองคำ คือ “สพฺตปรณ” (คช 12.8) แปลตรงตัวว่า (พืช)ที่มีใบ 7 ใบ เพราะมีใบเป็นช่อ มักพบช่อละ 7 ใบ อีกคำหนึ่งคือ “มทคณฐ” (คช 3.25) มีความหมายว่า กลิ่นชวนคลิ่นเหยียน เพราะดอกมีกลิ่นฉุนรุนแรงในช่วงต้นฤดูหนาว จัดเป็นกลิ่นมงคล จำพวกกลิ่นเทวดา (คช 12.8) หรืออาจหมายถึงกลิ่นมันช้างก็ได้ เพราะ มท ก็หมายถึงมันช้างได้เช่นกัน

9) **บัว** ในภาษาสันสกฤตมีศัพท์มากมาย ในคัมภีร์คชศาสตร์กล่าวถึงบัวด้วยศัพท์ 4 คำ ได้แก่ กุมฺพท ปทม อพฺชชาติ และ อุตฺพล บัวแต่ละชนิดมีลักษณะดังนี้

ก. **กุมฺพท** (บัวขม) กลิ่นของช่างที่มีลักษณะของเทวสัตตวะ (คช. 14.9) น่าสังเกตว่า กุมฺพทยังเป็นชื่อของช่างประจำทิศตะวันตกเฉียงใต้ด้วย

ข. **ปทม** (บัวหลวง) กลิ่นของช่างที่มีลักษณะของเทวสัตตวะ (คช 14.9) คำว่า ปทม นั้นมีหลายความหมาย และน่าสังเกตว่า ปทม ยังหมายถึงช่าง และเป็นชื่อช่างในตำนานคือช่างมหาปทมด้วย

ค. **อพฺช** หรือ อพฺชชาติ (บัวหลวง) คำนี้มาจากศัพท์ “อพฺช” หมายถึง เกิดในน้ำ และ “ชาติ” หมายถึง การเกิด คำนี้อาจหมายถึงพืชน้ำทั่วไป หรือดอกบัวก็ได้ เป็นกลิ่นของช่างที่เป็นมงคล (คช. 12.2) ช่างที่มีกษัตริย์สัตตวะ (คช. 14.15) และช่างที่มีคณธรรพสัตตวะ (คช. 14.23) ในประภรณ์ที่ 14 นั้น อนันตฤกษ์ณัฏฐการกะใช้คำ “กมล” บอกความหมายของ “อพฺช” (Wakankar & Mhaikar, 2006, p.417)

ง. **อุตฺพล** (บัวสาย) เป็นกลิ่นช่างที่เป็นมงคล จำพวกกลิ่นทานพ (คช 12.8)

10) **บานเทียน** (พนฺธุก) เป็นกลิ่นของช่างที่มีโวยสัตตวะ (คช 14.18) อนันตฤกษ์ณัฏฐการกะระบุชัดเจนว่าเป็นชื่อดอกไม้ “พนฺธุกกุสม” (Wakankar & Mhaikar, 2006, p.419) ตรงกับดอกไม้บานเทียนในภาษาไทย เป็นดอกไม้ขนาดเล็ก 2.5-3.5 เซนติเมตร จะมีดอกบานประมาณเพียงวัน ระหว่างเดือนสิงหาคม-พฤศจิกายน

11) บุนนาค (นาค) เป็นไม้ต้นขนาดใหญ่ ดอกสีขาวคล้ายสารภีแต่มีขนาดใหญ่กว่า กลิ่นหอม (Royal Institute, 2013, p.355) คัมภีร์คหศาสตร์กล่าวถึง “นาคทล” ซึ่งหมายถึงกลีบดอกของบุนนาค เป็นกลิ่นของช้างที่มีคนธรรพสัตว์ (คช 14.23) คำอธิบายของอนันตฤกษ์นักษัตรใช้คำว่า “นาคกุสม” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.423) ซึ่งหมายถึงดอกของบุนนาค

12) ปาฐล (ปาฐล) เป็นกลิ่นของช้างที่เป็นมงคล (คช 12.2) ปาฐลเป็นไม้ยืนต้น มีกลิ่นหอม กลีบบานเหมือนแตร ขึ้นบนที่สูง ใช้ทำยาได้ มีกล่าวถึงในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องอื่นๆ เช่น ศิสุपालวระของ มาฆะ (6.23) รามายณะ (พาล 24) และศกุนตลา (1.3) อรรถกถาของอนันตฤกษ์นักษัตร (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.399) อธิบายด้วยคำว่า “ปาฐลปัชบ” หมายถึงดอกไม้ชื่อ ปาฐล ทั้งนี้ก็เพราะ ปาฐล มีชื่ออื่นๆ อีกมาก เช่น ปาฐล ปาฐลา (Monier-Williams, 1899, p.615)

13) พลู (ผณิรชชก) กลิ่นของพลูเป็นกลิ่นของช้างจำพวกสรรปะสัตว์ (คช. 14.28) อรรถกถาของอนันตฤกษ์นักษัตร (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.427) อธิบายด้วยคำว่า “นาคทลล” ซึ่งหมายถึง พลู ในคัมภีร์มาตังคลีลาของนีลกันฐะปรากฏคำว่า “ผณิรชก” ซึ่งเป็นกลิ่นของช้างจำพวกสรรปะ ผู้แปลให้ความหมายว่า kind of basil (Edgerton, 2010, p.75) หมายถึง พืชในตระกูลกะเพรา ขณะที่ Apte (1890, p.783a) ให้ความหมายของคำ “ผณิรชชก” ว่าเป็นพืชชนิดหนึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า มาจอร์ม (majoram) จำพวกเดียวกับออริกาโน

14) มะม่วง (จตุบรสุน) ในที่นี้หมายถึง ดอกมะม่วง (จตุ หมายถึง มะม่วง และ บรสุน หมายถึง ดอกไม้) เป็นกลิ่นของช้างที่มีมนุษย์สัตว์ ในกลุ่มย่อยพราหมณ์สัตว์ (คช. 14.12) อนันตฤกษ์นักษัตร อธิบายด้วยคำว่า “รสาลกุสม” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.415) ซึ่งหมายถึงดอกของมะม่วงนั่นเอง แต่ใช้ศัพท์ “รสาล” หมายถึงมะม่วง และ “กุสม” หมายถึงดอกไม้

15) มะลิگانแดง (มาลตี) หรือพุทราดก้านแดง เป็นพืชที่พบได้มากในวรรณคดีสันสกฤต มีกลิ่นหอมสดชื่น ช้างที่มีกลิ่นโอศกและมาลตี จัดอยู่ในกลุ่มกลิ่นยักษสัตว์ นับเป็นกลิ่นมงคล (คช 12.7)

16) ไม้หอม (อครุ, กาลาครุ) เป็นกลิ่นจากไม้หอม อันเป็นวัตถุที่ได้จากพืชในสกุลกฤษณา (Aquilaria) ให้กลิ่นได้จากแมลงที่มาเกาะไม้เมื่อโตเต็มที่ ถือเป็นยอตแห่งอุษณวีรยทรัพย์ หรือคุณสมบัติที่ให้ความอบอุ่น (Sharma, 1998, pp.21-22) กลิ่นเข้มอ่อนต่างกันไป ส่งกลิ่นไปได้ไกล เมื่อเผาจะมีควันออกมาต่อเนื่อง และกลิ่นนั้นติดผิวหนังนาน แต่ก็ล้างออกได้ (Chaturvedi, 2006. p.45) ในภาษาสันสกฤต เรียกว่า อครุ โดยอาจมีคำขยายข้างหน้าเป็น กาลาครุ (กาล อครุ) หรือกฤษณาครุ (กฤษณ อครุ) ทั้งสองคำนี้ แปลว่า อครุสีดำ ในคัมภีร์คหศาสตร์ปรากฏการใช้ดังนี้

ก. อครุ เป็นกลิ่นของช้างจำพวกช้างดี ในกลุ่มทานพสัตว์ (คช 12.7) อครุ คือไม้หอม หรือ อนันตฤกษ์นักษัตรอธิบายด้วยคำว่า “อครุรูปคณ” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.399) หมายถึงมีกลิ่นคล้ายควันของอครุ นั่นคือต้องนำอครุไปเผาไฟให้มีควันจึงจะได้กลิ่นหอมออกมา

ข. กาลาครุ เป็นกลิ่นของช้างที่เกิดในถิ่นเสาวรีระ พาลหีเกะ และทศารณะ (คช 6.7) อนันตฤกษ์นักษัตรอธิบายด้วยคำว่า “กฤษณาครุฐุมวาสนาตุลยศรีครณะ” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.294) หมายถึง (ช้างที่มี)กลิ่นของลำตัวคล้ายกับกลิ่นควันของอครุสีดำ

17) ลำเจียก (เกตก) ดอกมีกลิ่นหอมแรง บานตอนเย็น เป็นกลิ่นของช้างจำพวกไวศยะสัตว์ (คช.14.18) อนันตฤกษ์นักษัตรอธิบายด้วยคำว่า “เกตกกุสม” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.419) ซึ่งเน้นว่าเป็นดอกไม้ (กุสม)

18) โนรา (อติมุท) เป็นพืชในวงศ์ถั่ว ดอกสีขาวอมชมพู เป็นกลีบข้างที่มีคนธรรพสัตว์ (คช 14.23) อนันตฤกษ์ฤกษ์อธิบายเพียงว่า “อติมุทกุสม” (Wakankar & Mhaikar, 2006, p.427) หมายถึง ดอกอติมุท คำว่า “อติมุท” ในภาษาสันสกฤตหมายถึงพืชมี 2 ชนิด (Monier-Williams, 1899, p.12) คือ โนรา (Gaertnera Racemosa) เป็นพืชดอกสีขาวอมชมพู มีกลิ่นหอม กับพืชวงศ์พะยุง (Dalbergia Oujeinensis) ขณะที่ McHugh (2012, p.264) เสนอว่าเป็นโนราเช่นเดียวกัน และมีชื่อสันสกฤตอีกอย่างหนึ่งว่า “มารวี”

19) หญ้าพันธุ์ (มารุค) ข้างที่มีกลิ่นเหมือนหญ้าพันธุ์จัดเป็นกลีบพิงตำหนิ (คช 12.3) คำว่า มารุค ในภาษาสันสกฤตมีความหมายหลากหลาย ที่อาจหมายถึงกลิ่นได้ก็คือ แผลเป็น และทวารหนัก (Monier-Williams, 1899, p.812) อย่างไรก็ตามอนันตฤกษ์ฤกษ์ให้คำอธิบายว่า “อปามารุคคนธ” (Wakankar & Mhaikar, 2006, p.429) ซึ่งหมายถึงพืชที่เรียกว่า พันธุ์ (*Achyranthes aspera*) เป็นพืชสมุนไพรสรรพคุณหลากหลาย แต่มีกลิ่นฉุน (Rehman et al., 2018, p.62)

20) หญ้าแฝกหอม (อุศิร) เป็นพืชที่สะสมน้ำมันหอมไว้ที่ราก จึงมีกลิ่นหอมมาก เป็นกลิ่นของข้างที่เป็นมงคล (คช. 12.2)

21) หัวหอม (กนทรูป) เป็นพืชที่พบได้ทั่วไปในอินเดีย มีกลิ่นฉุน และมีสารระเหยที่ทำให้เสปตาจนน้ำตาไหลได้ ข้างที่มีกลิ่นหัวหอมมาจากเสาราชภูร์ คุชร กลิงคะ ยวันตะ วัตสะ และกษมิร์ (คช 6.4-5)

22) อโศก (อโศก) เป็นไม้ดอกที่มีกลิ่นหอม ข้างที่มีกลิ่นดอกอโศกจัดในกลุ่มกลิ่นยักซ์ (คช 12.7) มีกล่าวถึงมากในวรรณคดีสันสกฤต ในคัมภีร์ราชนิชฌนุได้ระบุคำศัพท์ที่ใช้เรียกอโศกถึง 22 คำด้วยกัน เช่น อโศก, โศกนาศ, วิโศก, วัณชุลทรม, มรุษปะปะ ฯลฯ (Dwivedi, 2014, pp.24-25)

4.3 กลิ่นของวัตถุ

วัตถุในที่นี้หมายถึง สิ่งที่ไม่ใช่พืช สัตว์ แต่อาจจะได้มาจากพืชหรือสัตว์ เช่น ข้าวหุง น้ำมันงา เนย สุรา เป็นต้น ซึ่งอาจแบ่งเป็น 3 ประเภทย่อยตามการจำแนกสมุนไพร คือ ก. พืชวัตถุ เป็นวัตถุที่ได้จากพืช (น้ำมันงา, ไม้หอม, สุรา) ข. สัตว์วัตถุ เป็นวัตถุที่ได้จากสัตว์ (กวางดาว, ชากศพ, น้ำผึ้ง, เนยใส, ปัสสาวะ) และ ค.ธาตุวัตถุ เป็นวัตถุจากแร่ธาตุทั้งหลาย (ก้อนนิ่ว, โคลน, หรดาลกลีบทอง หรดาลแดง) มีด้วยกัน 14 ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) กระเพาะปัสสาวะ (วสติ) เป็นกลิ่นเหม็น พิงตำหนิ (คช 12.3-4) คำว่า “วสติ” หมายถึง กระเพาะปัสสาวะ หรืออู่เชิงกรานก็ได้ น่าจะมีกลิ่นเหม็นฉุน เช่นเดียวกับ กลิ่นของหญ้าพันธุ์ (มารุค) และก้อนนิ่ว (สลย) ซึ่งเป็นกลิ่นที่พิงตำหนิเช่นกัน อย่างไรก็ตามคำนี้ไม่ปรากฏการอธิบายเพิ่มเติมในอรรถกถา

2) ก้อนนิ่ว (สลย) เป็นกลิ่นที่ไม่เป็นมงคล (คช. 12.3) คำว่า “สลย” นั้นมีหลายความหมาย แม้อรรถกถาภาวสันทรคติของอนันตฤกษ์ฤกษ์ ใช้คำว่า “สลย” ก็ยังไม่อาจระบุความหมายให้แคลงได้ อย่างไรก็ตาม สลย ในคัมภีร์คชศาสตร์นี้ปรากฏร่วมกับ “วสติ” (กระเพาะปัสสาวะ) “มารุค” (หญ้าพันธุ์) ศวปะจ (คนกินเนื้อสุนัข) และวายส (นกกา) ความหมายที่เหมาะสมในที่นี้จึงน่าจะหมายถึงก้อนนิ่ว (stone in the bladder) ดังปรากฏในพจนานุกรมภาษาสันสกฤต (Williams, 1899. P.1059)

3) กายานบริสุทธิ (วิมลคัคคูล) เป็นกลิ่นของข้างจำพวกกษัตริยสัตว์ (คช 14.16) คำว่า “วิมลคัคคูล” มาจากคำว่า “วิมล” หมายถึงบริสุทธิ์ และ “คัคคูล” หมายถึงยางไม้ชนิดหนึ่งที่ได้จากต้นคัคคูล ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Indian bdellium-tree (กายานอินเดีย) ส่วนที่ให้กลิ่นนั้นเป็นยางไม้จาก

ลำตันและกิ่ง (Sharma, 1998, pp.21-22) อนันตฤกษ์ณภัฏฏการกะอธิบายด้วยคำว่า “คुकुकุรูป” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.417) หมายถึงควันของคुकुकุ หรือควันของยางตันคुकुकุ

4) **ข้าวตอก** (ลาช) เป็นกลินของข้างที่เป็นมงคล (คช. 12.2) ข้าวตอกคือข้าวเปลือกที่นำไปคั่วจนแตกตัว มีรูปคล้ายดอกไม้ (บ้างก็ว่าคล้ายดอกมะลิ) นิยมใช้ในพิธีกรรมของฮินดู โดยเฉพาะพิธีแต่งงานสำหรับพิธีกรรมต่างๆ ในคฤหยสูตร โดยเฉพาะพิธีวิวาทันนั้นมีการโปรยข้าวตอกลงในกองไฟ โดยปรากฏในส่วนของพิธีลาชโหม อันเป็นขั้นตอนที่สำคัญ (Sreeja, 2016, pp.12-13); (Narayan, 2007, p.152)

5) **ข้าวมธุปายาส** (ปรมาณน) หรือข้าวอันหุงอย่างเลิศ เป็นกลินข้างในกลุ่มพราหมณสัตตวะ (คช. 14.12) คำว่า ปรมาณน ประกอบด้วยคำว่า ปรม (ดีเลิศ) และ อนน (อาหาร) มีความหมายว่า อาหารอย่างเลิศ แต่มอเนียร์-วิลเลียมส์ (Monier-Williams, 1899, p.558) ให้ความหมายว่าข้าวหุงด้วยนมเจือน้ำตาล ในที่นี้ผู้วิจัยจึงเรียกว่าข้าวมธุปายาส ดังที่คุ้นเคยในภาษาไทยว่า “มธุปายาส คือข้าวปายาสเจือน้ำผึ้งใช้เป็นของหวานในงานรื่นเริง”

6) **โคลน** (กรทม) เป็นกลินของข้างในกลุ่มสรรปสัตตวะ (คช. 14.28) กลินของโคลนนั้นมีลักษณะเฉพาะ แม้ในภาษาไทยก็มีคำว่า กลินโคลนหรือกลินโคลนสาบควาย

7) **ชากศพ** (กณปะเทท) ข้างจำพวกปีศาจสัตตวะมีกลินคล้ายชากศพ (คช. 14.25) ศัพท์นี้แยกได้เป็น “กณปะ” คือศพ และ “เทท” คือร่างกาย ในอรรถกถาของอนันตฤกษ์ณภัฏฏการกะอธิบายด้วยคำว่า “กณปะศรีร” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.425) ซึ่งหมายถึงร่างของศพ หรือชากศพ นั้นเอง

8) **น้ำผึ้ง** (มธุปยส) เป็นกลินของข้างที่มีสัตตวะคุณในกลุ่มพราหมณะ (คช 14.12) ในที่นี้ใช้คำว่า “ศุจิมธุปยส” หมายถึงน้ำผึ้งบริสุทธิ์ อนันตฤกษ์ณภัฏฏการกะอธิบายด้วยคำว่า “มธุรกุเชิร” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.415) น่าจะหมายถึง น้ำหวาน หรือน้ำผึ้ง คำว่า “มธุปยส” นั้นไม่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาสันสกฤตโดยทั่วไป แต่อาจแยกความหมายได้ว่า “มธุ” หมายถึง หวาน หรือน้ำผึ้ง ก็ได้ ส่วน “ปยส” หมายถึงน้ำ ดังนั้น “มธุปยส” จึงน่าจะหมายถึงน้ำผึ้ง

9) **น้ำมันงา** (ติล) คัมภีร์คชศาสตร์เปรียบเทียบน้ำมันงากับกลินของข้างจากป่าในถิ่นมัตสยะราชฤกระ หาฏกะ และโภฏกะ (คช. 6.10) คำว่า “ติล” หมายถึง น้ำมันงาหรือน้ำมันอื่นก็ได้ น้ำมันงานั้นได้มาจากการหีบ (อัดด้วยแรง) เมล็ดงาที่คั่วแล้ว จะได้น้ำมันที่มีกลิ่นหอมอ่อน นิยมใช้ในการปรุงอาหาร มีตำนานเล่าว่าเมล็ดงามาจากหยดเหงื่อของพระวิษณุ (Monier-Williams, 2008, p.448)

10) **เนยใส** (ฆฤต, สรปิส) ในที่นี้มีสองศัพท์ “ฆฤต” นับเป็นกลินที่ดี ให้ความเป็นมงคล (คช. 12.2) อีกศัพท์หนึ่งคือ “สรปิส” เป็นกลินข้างที่พราหมณสัตตวะ (คช. 14.12) อนันตฤกษ์ณภัฏฏการกะอธิบายคำว่า “สรปิส” ด้วยคำว่า “ฆฤต” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.415) ส่วนคำว่า ฆฤต นั้นไม่ได้อธิบายด้วยศัพท์อื่น ทั้งสองคำนี้จึงถือว่ามีความหมายเหมือนกัน

11) **มูล** (มูตฺร) หรือปัสสาวะของสัตว์โดยทั่วไปมีกลินไม่พึงประสงค์ คัมภีร์คชศาสตร์กล่าวว่าข้างจำพวกกรากษสัตตวะ (คช. 14.31) มีกลิน “กากวานรชโรษฏรพิทาลมูตฺร วิภูตฺติคนธม” ความว่า “มีกลินเหมือนปัสสาวะของสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ คือ กา (กา) ลิง (วานร) ลา (ขร) อุฐ (โอษฏร) และแมว (พิทาล) ซึ่งล้วนเป็นสัตว์ที่มีปัสสาวะกลิ่นรุนแรง ที่น่าจะรู้จักกันดีก็คือกลินปัสสาวะแมวซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน ส่วนปัสสาวะของอุฐนั้นมีกลิ่นฉุนรุนแรง นิยมเรียกดมผสมแอมโมเนียว่า “เยียวอุฐ” (Royal Institute, 2011, p.962) อนันตฤกษ์ณภัฏฏการกะอธิบายว่า “กากวานรชโรษฏรพิทาลานา มูตฺรคนธ” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.429) ชัดเจนว่าเป็นกลินปัสสาวะของสัตว์ทั้งหลายนั้น ไม่ได้หมายถึงกลินของสัตว์เหล่านั้น อย่างไรก็ตามข้อความอธิบายสรุปเป็นภาษาอังกฤษกล่าวว่า “they have the bad smell of cat, crow,

monkey and donkey and the smell of their dungs.” (Wakankar & Mhaiskar, 2006, p.430) นั่นคือ ช้างเหล่านี้มีกลิ่นเหม็นเหมือนแมว กา ลิง ลา รวมทั้งกลิ่นของปัสสาวะของสัตว์เหล่านี้ด้วย”

12) สุรา (สุรา) (คช, 12.6) คัมภีร์คชศาสตร์จัดว่าช้างที่มีกลิ่นสุรา เป็นกลิ่นคนธรรพ์ เช่นเดียวกับ กลิ่นปลา นอกจากนี้ยังจัดอยู่ในกลุ่มสรรพสัตว์ตตะ เช่นเดียวกับกลิ่นตะไคร่น้ำ ใบพลู โคลน และเนื้อดิบ (คช 14.28) อีกด้วย

13) หรดาลกลีบทอง (หริตาล) เป็นแร่ชนิดหนึ่ง เรียกว่าออร์พิเมนต์ (orpiment) ประกอบด้วย สารหนูและกำมะถัน (สูตรเคมี As_2S_3) ให้สารสีเหลือง ใช้เขียนลายรดน้ำ สมุดไทย (Royal Institute, 2001, p.227) ในคัมภีร์คชศาสตร์กล่าวถึงกลิ่นช้างจำพวกกษัตริย์สัตว์ตตะ (คช 14.15)

14) หรดาลแดง (มนะศิลา) หรือกำมะถันแดง เป็นแร่ชนิดหนึ่ง เรียกว่า รีอัลการ์ (realgar) ประกอบด้วยสารหนูและกำมะถัน (สูตรเคมี As_4S_4) ใช้ทำพลุดอกไม้ไฟ และสารกำจัดหนู (Royal Institute, 2001, p.250) เป็นกลิ่นช้างจำพวกกษัตริย์สัตว์ตตะ (คช. 14.15) คำว่า “มนะศิลา” มาจากศัพท์ มนส หมายถึง ใจ และ ศิลา หมายถึงหิน (Monier-Williams, 1899, p.783) โดยทั่วไปหรดาลกลีบทองและหรดาลแดงมักพบ อยู่ด้วยกันในธรรมชาติจึงนิยมเรียกชื่อคู่กัน (Liu et al., 2008, p.363) แร่ชนิดนี้โดยปกติไม่มีกลิ่น ในที่นี้อาจหมายถึงกลิ่นคล้ายกำมะถัน

สรุปและอภิปรายผล

เนื้อหาของกลิ่นช้างปรากฏในคัมภีร์คชศาสตร์ ประกรณที่ 6, 12, และ 14 เป็นหลัก การพรรณนาลักษณะ ของช้าง (คชลักษณ์) ในคัมภีร์คชศาสตร์ของปาลกาปิยะ ได้กล่าวถึงกลิ่นของช้างอย่างหลากหลาย โดยมีเกณฑ์ จำแนกกว้างๆ 3 ประเภท คือ 1) กลิ่นตามลักษณะที่เป็นมงคล มี 2 ประเภท คือกลิ่นเป็นมงคลและกลิ่นไม่เป็น มงคล 2) กลิ่นตามสัตว์ตตะ มี 6 ประเภท คือ เทวสัตว์ตตะ มานุษยสัตว์ตตะ (มานุษยสัตว์ตตะยังแบ่งเป็น 4 ประเภท ย่อย) คนธรรพสัตว์ตตะ ปีศาจสัตว์ตตะ สรรพสัตว์ตตะ และรากษสสัตว์ตตะ และ 3) กลิ่นตามแหล่งกำเนิดช้าง มี 3 ประเภท คือ ช้างที่เกิดในถิ่นเสาราษฎร์ เป็นต้น ช้างที่เกิดในเสาวีระ เป็นต้น และช้างที่เกิดในถิ่นมัตสยะ เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากการจัดกลุ่มของกลิ่นช้าง พบว่ามีกลิ่นถึง 16 กลุ่มด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีการแยกกลิ่น ของช้างที่มีมงคลและไม่มงคล หากนับรวมจะได้ทั้งสิ้น 18 กลุ่ม

ในคัมภีร์คชศาสตร์ พบการใช้ชื่อปริมาณจำนวน 42 ชนิด เพื่อพรรณนากลิ่นของช้าง สิ่งที่น่าสนใจเปรียบเหล่านี้ เป็นสิ่งที่คุ้นเคยกันดีในท้องถิ่นและยุคสมัยนั้น

เมื่อวิเคราะห์กลิ่นจากการจำแนกกลุ่มของช้าง พบว่ามีการระบุกลิ่นช้างตามกลิ่นของสัตว์ 6 ชนิด (มีศัพท์เรียก 6 คำ) พืช 22 ชนิด (มีศัพท์เรียก 27 คำ) และกลิ่นจากวัตถุ 14 ชนิด (มีคำเรียก 15 คำ) รวมทั้งสิ้น 42 ชนิด โดยมีศัพท์เรียก 48 คำ

ข้อที่น่าสนใจคือ กลิ่นช้างในแต่ละกลุ่ม มีกลิ่นใช้เปรียบเทียบมากกว่า 1 ชนิด แต่ก็เป็นกลิ่นที่คล้ายคลึงกัน เช่น กลิ่นช้างที่มีพราหมณ์สัตว์ตตะ มีกลิ่นคล้ายน้ำผึ้ง ข้าวมธุปายาส (ข้าวหุงด้วยน้ำนม) เนยใส และดอกมะม่วง กลิ่นเหล่านี้จัดอยู่ในจำพวกกลิ่นหอมหวานคล้ายกัน บางกลุ่มระบุกลิ่นที่ใช้เปรียบชนิดเดียว เช่น ช้างศุภรสัตว์ตตะ มีกลิ่นปูเท่านั้น

กลิ่นบางกลิ่นใช้เปรียบไว้มากกว่า 1 กลุ่ม เช่น กลิ่นไม้จันทน์ (จันทน์) เป็นกลิ่นของช้างที่มีสัตว์ตตะทุกชนิด ทั้งใน กลุ่มเทวสัตว์ตตะ กษัตริย์สัตว์ตตะ และคนธรรพสัตว์ตตะ หรือกลิ่นบัวก็ปรากฏในหลายกลุ่ม ทั้งช้างที่มีเทวสัตว์ตตะ มานุษยสัตว์ตตะ และคนธรรพสัตว์ตตะ นั้นหมายความว่า การพรรณนากลิ่นของช้างในแต่ละกลุ่มน่าจะพิจารณาเป็น กลุ่มก้อนกัน ไม่ใช่แยกกัน กลิ่นในแต่ละกลุ่มจึงมีทิศทางเดียวกัน และยกมาเพื่อให้มีตัวอย่างของกลิ่นมากขึ้น

วิธีการพรรณนากลิ่นในคัมภีร์คหศาสตร์นั้น ผู้ประพันธ์ใช้วิธีการเปรียบเทียบ ที่เรียกว่า อุปมา โดยมีอุปมานของกลิ่นได้แก่ พืช (เช่น รากหญ้า ดอกไม้) สัตว์ (เช่น กา ปลา ปู คนกินสุนัข ศพ เนื้อดิบ) วัตถุสิ่งของ (เช่น เนยใส สุรา โคลน) มีกลิ่นที่แปลกอยู่บ้าง คือกลิ่นก้อนนัว และกลิ่นกระเพาะปัสสาวะ อุปมานของกลิ่นเหล่านี้คงปรากฏและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายเป็นอย่างดีในอินเดียและบริเวณใกล้เคียงในสมัยนั้น.

เอกสารอ้างอิง

- Apte, S. V. (1890). *The practical Sanskrit-English dictionary*. Poona: Shiralkar.
- Belgel, R. S., & Belge, A. R. (2012). Critical Study of Gandhashastra with Special Reference to Rasashastra and Bhaishajya Kalpana. *IOSR Journal of Pharmacy and Biological Sciences (IOSRJPBS)*, 2(3). 5-9.
- Chatterjee, S., & Datta, D. (1984). *An Introduction to Indian Philosophy*. Culcutta: Calcutta University.
- Chaturvedi, B. J. (2006). *Kautilya's Arthshastra*. New Delhi: Diamond Books.
- Classen, C., Howes, D., & Synnott, A. (1994). *Aroma: The Cultural History of Smell*. NY: Routledge.
- Dave K. N. (2005). *Birds In Sanskrit Literature, With 107 Bird Illustrations*. (Rev ed.). Delhi: Motilal Banarsidass.
- Dixit S. (2007). Ancient India's Fragrances and its Relevance Today. *Chemical Weekly February 27*, 209-217.
- Dwivedi, D. V. (2014). Asoka (*Saraca Indica* L.) Plant as Depicted in Sanskrit Literature. *International Referred Online Research Journal*, (27). 22-43.
- Edgerton, F. (2010). *The Elephant-Lore of the Hindus*. Bangkok: White Lotus.
- Hara, M. (2010). A Note On Sanskrit Gandha. *Studia Orientalia*, 108. 65-86.
- Jha, G. (1999). *Manusmrti with the 'Manubhasya' of Medhatithi, Volume 3*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Kapoor, K. (1994). *Language, Linguistics and Literature: The Indian Perspective*. New Delhi: Academic Foundation.
- Kooij, K. R. (1972). *Worship of the Goddess According to the Kalikapurana. Part I*. Leiden: E. J. Brill.
- Liu, J., Lu, Y., Wu, Q., Goyer, R. A., & Waalkes, M. P. (2008). Mineral arsenicals in traditional medicines: Orpiment, realgar, and arsenolite. *Journal of Pharmacology and Experimental Therapeutics*, 326(2). 363-368.
- Louriht, N. (2016). *Khemi Khong Sanhom*. [Fragrance Chemistry]. Bangkok: Chulalongkorn University Press. [In Thai]
- McHugh, J. (2013). *Sandalwood and Carrion: Smell in Indian Religion and Culture*. Oxford: University Press.
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English dictionary etymologically and philologically arranged with special reference to cognate Indo-European languages*. Oxford: The Clarendon press.
- Narayan, M. K. V. (2007). *Flipside of Hindu Symbolism: Sociological and Scientific Linkages in Hinduism*. California: Fultus Corporation.

- Pabbanchong, W. (2004). *Khamphi Yokhasut Khong Patanchali*. [Patanjali's Yogasutra]. n.p.
- Payutto, P. A. (2007). *Photchananukrom Phutthasat Chabap Pramuan Sap* [Dictionary of Buddhism Vocabulary]. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Raksamani, K. (2006). *Kanwikhro Wannakhadi Thai Tam Thrirtsadi Wannakhadi Sansakrit* [An Approach of Sanskrit Literary Theories to Thai Literature.] Bangkok: Department of Oreintal Languages, Faculty of Archeology, Silpakorn University.
- Rehman, R., Melki, D., Shehzad, A., Nadeem, F., & Khalid, T. (2018). Commercial Importance, Medicinal Value and Therapeutic Potentials of Chaff Flower (*Achyranthes aspera*)– A Review. *International Journal of Chemical and Biochemical Sciences*, 14. 62-70.
- Royal Institute. (2001). *Photchananukrom Saphthoranivitthaya Chabap Ratchabandit tayasathan* [Dictionary of Geology, The Royal Institute Edition]. Bangkok: The Royal Institute.
- Royal Institute. (2013). *Photchananukrom Chabap Ratchabandittayasathan Phoso 2554* (Phim khrang thi song). [Royal Institute Dictionary 2554 B.E. (2nd ed.)]. Bangkok: The Royal Institute.
- Sharma P.V. (1998). *Ṣoḍaśāṅgahridayam: Essentials of Ayurveda* (2nd ed.). Delhi: Motilal Banarsidass.
- Sreeja, K.N. (2016). *Dietetics and culinary art in ancient and medieval India - A study with special reference to bhojanakutihala*. (Doctorial's Thesis. Department of Sanskrit, University of Calicut).
- Wakankar, S. Y., & Mhaiskar, V. B. (2006). *Maharsi Palakapya's Gajasastram*. Delhi: Bharatiya Kala Prakashan.
- Wright P. G., & Luck C. P. (1984). Do elephants need to sweat? *South African Journal of Sociology. Dierk*, 19. 270-274.